

Krejčí, Pavel

Přehled a charakteristika současných jihoslovanských jazyků

In: Krejčí, Pavel. *Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků (od 9. do počátku 19. století)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 19-40

ISBN 978-80-210-6914-5; ISBN 978-80-210-6917-6 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130750>

Access Date: 23. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4. Přehled a charakteristika současných jihoslovanských jazyků

Základní foneticko-fonologická, gramatická a lexikální charakteristika současných jihoslovanských spisovných jazyků. Periodizace vývoje jihoslovanských spisovných jazyků

Základní foneticko-fonologická, gramatická a lexikální charakteristika současných jihoslovanských spisovných jazyků

§ 4.1. Historicky pojí jihoslovanské jazyky především tyto rysy:

- opisné tvoření futura jak u sloves nedokonavých, tak i dokonavých – př.: bulh. *az šte piša/šte napiša*, mak. *jas kè pišam/kè napišam*, sch. *ja ću pisati/ću napisati*, sl. *jaz bom pisal/bom napisal* „já budu psát/napíšu“
- formant -ov- jako příznak plurálových tvarů u jednoslabičných slov – př.: *most* – Npl. *mostovi* (sl., sch., mak.), *mostove* (bulh.) „mosty“
- zachování jednoduchých minulých časů aoristu a imperfekta (s výjimkou slovinštiny)
- uvozování účelových vět pomocí spojky *da* + indikativu prézenta (vyjma slovinštiny) – př.: bulh. *az go molja da dojde*, mak. *jas go molam da dojde*, sch. *ja ga molim da dođe*, sl. *prosim ga, da bi prišel* „prosim ho, aby přišel“

§ 4.2. Přehled jihoslovanských jazyků začneme jejich **jihovýchodní podskupinou**, neboť z této oblasti pochází též první spisovný slovanský jazykový útvar – **staroslověňština** (v bulharské slavistice tradičně nazývaný *starobulharština*), která v 9. století sloužila k šíření a upevňování slovanské bohoslužby na Velké Moravě byzantskými misionáři (věrozvěsty) sv. Konstantinem-Cyrilem, jeho bratrem sv. Metodějem a jejich stoupenci a následovníky (sv. Klimentem Ochridským, sv. Naumem Preslavsko-Ochridským,

Gorazdem, Sávou, Angelarim a dalšími). Po Metodějově smrti (885) a vyhnání jeho žáků z Velké Moravy v důsledku zákazu slovanské bohoslužby knížetem Svatoplukem byla část z nich přijata na bulharském panovnickém dvoře. Tam slovanské písemnictví pokračovalo a bylo dále rozvíjeno s podporou cara **Simeona Velikého**. V roce 893 se tento jazyk stává v bulharské říši oficiálním (dnes bychom řekli úředním), a začíná se tak kontinuální rozvoj spisovného slovanského jazyka na území bulharského státu coby jazyka bulharského (*ѡзѡкъ бѡлѡгарскѡ [jazykŏ bŏlgarbskŏ]*), jak se postupně začíná nazývat s ohledem na prostor, kde se používá. To je rovněž jeden z důvodů, proč jej bulharská jazykověda v odborném diskurzu označuje jako jazyk starobulharský (více o tom v Kapitole 5). S ohledem na to, že staroslověnština dnes již není živý jazyk, její podoba a geneze je předmětem odborného zájmu paleoslavistů, indoeuropeistů, etymologů apod. a že podrobné obeznámení se s ní mají v programu jiné univerzitní předměty, nebudeme se na tomto místě podrobně rozepisovat o její hláskovém, gramatickém a lexikálním plánu, tyto informace přináší v dostatečné míře například příručka *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků* **Radoslava Večerky** (2006). Pouze si připomeneme několik základních typologických informací:

- staroslověnština byl jazyk flexivní a syntetický
- staroslověnština ve své původní, cyrilometodějské verzi fakticky odrážela strukturu jazyka Slovanů z oblasti kolem byzantské Soluně¹⁴
- staroslověnština měla přízvuk melodický, volný a pohyblivý
- staroslověnské hláskosloví se vyznačovalo těmito rysy: rozlišování jerů **ь/ѣ**, rozlišování nosovek **o/ę**, resp. **ʔ/ę**, rozlišování měkkého/tvrdeho **i/y**, přítomnost hlásky **ѣ** „jat“, **l** epentetické, střídnice **št, žd < tj/kti, dj**, střídnice **l < dl, tl**, jihoslovanské střídnice **-trat/-tlat-**, **-trět/-tlět-**, **rat-/lat- < -tort/-tolt-**, **-tert/-telt-**, **ort-/olt-**
- staroslověnština rozlišovala tyto gramatické kategorie jmen: sedm pádů, tři čísla (singulár, duál a plurál), tři rody (maskulinum, femininum, neutrum)

14 **Solun**, v jihoslovanských jazycích **Solun/Солун**, řecky **Θεσσαλονίκη** [**Thessaloníki**], turecky **Selanik**, je tradiční metropolí **historické Makedonie**. Leží na pobřeží Egejského moře, přesněji jeho Soluňského zálivu. Dnes je to druhé největší město Řecké republiky s více než jedním miliónem obyvatel, přirozené centrum tzv. **Egejské Makedonie** (tj. té části, která po balkánských válkách 1912–13 připadla Řecku) a správní středisko provincie Střední Makedonie. Půlmiliónovou metropolí **Vardarské Makedonie**, tj. části, která po balkánských válkách připadla Srbsku a jež je dnes samostatnou Makedonskou republikou, je její hlavní město **Skopje** (mak. Скопје, bulh. Скопие, srb. Скопље/Skoplje, alb. Shkupi, řec. Σκόπια [Skópia], tur. Üsküp); metropolí **Pirinské Makedonie**, tj. části, která po balkánských válkách připadla Bulharsku a jež dnes tvoří administrativní jednotku s názvem Blagoevgradská oblast, je sedmdesátitisícový **Blagoevgrad** (bulh., mak. a srb. Благоевград, řec. Μπλαγκόεβγκραντ [Mplagkóevukrant], tur. Yukarı Cuma), který do roku 1950 nesl jméno Gorna Džumaja (bulh. Горна Джумая, mak. Горна Џумаја, srb. Горња Џумаја, řec. Άνω Τζουμαγιά [Anó Tzumagiá], tur. Yukarı Cuma).

se subkategoriemi životnosti a personálnosti, kategorie určitosti vyjadřovaná určitými tvary adjektiv (tzv. složenou deklinací)

- staroslověnské gramatické kategorie sloves byly: tři osoby, tři čísla (singulár, duál, plurál), bohatý temporální systém – přezens, futurum I a II, minulé časy syntetické neboli prosté (aorist, imperfektum) a analytické neboli složené (perfektum, plusquamperfektum /antepřeteritum/), slovesný rod (činný a trpný), způsob (indikativ, imperativ, kondicionál), neurčité tvary slovesné (infinitiv a supinum), jmenné tvary slovesné (participia, podstatná a přídavná jména slovesná).

Ve slovní zásobě staroslověnštiny vedle slovanského slovního fondu vynikala kulturní vrstva přejatých slov z řečtiny nebo slov tvořených podle řeckého vzoru (což je patrné především v oblasti náboženského života).

BULHARŠTINA

§ 4.2.1. Vývoj mluvnické struktury *bulharštiny* se přibližně od 12. století začal ubírat odlišným směrem než jakým šel vývoj ostatních slovanských jazyků. Důvodem byly pravděpodobně mnohem intenzivnější kontakty s neslovanskými jazyky, především s řečtinou, než jak tomu bylo u jiných slovanských jazyků. Z foneticko-fonologické a gramatické charakteristiky současné spisovné bulharštiny uveďme:

- přízvuk dynamický, volný a pohyblivý
- výrazně redukováná výslovnost nepřízvukných vokálů
- tj/kti, dj > št, žd (př. *свещ/нощ, межда* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e/'a (př. *снежен/сняг* „sněžný/sníh“)¹⁵
- střídnice za jery v silných pozicích: ъ, ѣ > e (ä), ä (př. *ден /тъмен/, сен* „den /temný/, sen“)
- střídnice za nosovky: ę, ɔ > e, ä (př. *пет, ръка* „pět, ruka“)
- existence specifické střední a středové samohlásky ä, jejíž výslovnost zní [ə], tj. tzv. temné, zadní *a*, a která se v bulharštině zapisuje písmenem ъ, v transliteraci do latinky pak *ä* nebo zjednodušeně *a* (lze se však setkat i s transliterací *u* nebo *y*, především v anglojazyčných textech)
- ъ, ɾ > är/rä, äl/lä, tj. slabikotvorné sonanty *r*, *l* jsou vždy s průvodním vokálem (př. *кръвав/сръбски* „krvavý/srbský“, *пълно/плъх* „plno/plch /v bulh. ve významu ‚krysa, potkan‘“)

15 Střídnice [’a] se v bulharštině vyskytuje pod přízvukem před nepalatálními konsonanty nebo před slabikou s nepředními vokály (Večerka, 2006, s. 67).

- rozvitá měkkostní korelace – všechny konsonanty mají svůj palatalizovaný protějšek (s výjimkou palatálních frikativ [ž], [š] a palatální afrikáty [č])
- ztráta l epentetického (př. *земя* „země“)
- ztráta pádových koncovek pro vyjadřování pádových vztahů a jejich nahrazení analytickým, předložkovým vyjadřováním
- ztráta infinitivu (základní tvar slovesa je proto tvar pro 1. os. sg. indik. prez.), ve spojeních např. s modálním nebo fázovým slovesem se uplatňuje tzv. da-konstrukce (částice *da* + indik. prez.)
- vyjadřování kategorie určení pomocí určitého členu v postpozitivním postavení (formy u podstatných jmen – sg.: m. *-ăt/-jat* nebo *-a/-ja*, f. *-ta*, n. *-to*; pl.: m.+f. *-te*, n. *-ta*)
- analytické vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii pomocí částic *po* a *naj*, nikoliv pomocí afixů
- vyjadřování budoucího času pomocí částice *šte* + indikativu prézentu
- značně bohatý temporální systém zahrnující kromě prézentu a futura dále futurum II (f. exactum), minulé futurum (f. praeteriti), minulé futurum neurčité (f. exactum praeteriti), perfektum, plusquamperfektum (antepreteritum) a prosté minulé časy aorist a imperfektum
- zdvojování předmětu – substantivum nebo přízvučný tvar zájmena + nepřízvučný tvar zájmena
- specifický způsob vyjadřování tzv. nepřímé výpovědi („vyprávěcí způsob“).

Tyto hláskové a mluvnické rysy bulharštinu odlišují od ostatních (jiho)slovanských jazyků a přibližují ji naopak k sousedním neslovanským, ale navzájem rovněž geneticky odlišným jazykům: rumunštině, albánštině a řečtině. Na základě typologických shod u geneticky odlišných jazyků určitého geografického areálu lingvisté vytvářejí *jazykové svazy*. Bulharština s makedonštinou a třemi výše uvedenými dalšími balkánskými jazyky tak bývá zahrnována do tzv. **balkánského jazykového svazu**, do něhož kromě uvedených jazyků patří ještě zčásti i srbština (ani ne tak její spisovná podoba, jako její jihovýchodní dialekty).

Ve slovní zásobě bulharštinu se vyskytuje značné množství slov přejatých z turečtiny (oblast řemesel, domácnosti, gastronomie, sociálních funkcí apod.), ale také z řečtiny (náboženský okruh zděděný už z doby staroslověnštiny, novější výrazy z běžného života) a lidové (balkánské) latiny. Mnohé turcismy jsou v současnosti stylově příznakové. Od druhé poloviny 18. století se výrazněji uplatňuje ruština. Po obnovení bulharské státnosti 1878 bulharština také více přejímá z němčiny a francouzštiny. Po druhé světové válce v období komunismu přichází druhá vlna přejímek z ruštiny (logicky především

výrazivo spojené se socialistickým společenským zřízením). Období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

MAKEDONŠTINA

§ 4.2.2. Pro spisovnou *makedonštinu* jsou přes určité odlišnosti charakteristické velmi podobné gramatické jevy jako pro spisovnou bulharštinu:

- přízvuk dynamický a stálý – na třetí slabice od konce (proparoxytonický – př. *Македонија* oproti *македонски* „Makedonie, makedonský“), u dvou- a tříslabičných slov je pak logicky na slabice první (iniciální)
- tj/kt, dj > k', g' (př. *свеќа/ноќ, меѓа* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e (př. *снег* „sníh“)
- střídnice za jery v silných pozicích: ъ, ѝ > e, o (př. *ден, сен* „den, sen“)
- střídnice za nosovky: ę, ǫ > e (a), a (př. *нег /зајак/, рака* „pět /zajíc/, ruka“)
- existence specifických palatálních afrikát k', g'¹⁶ tedy měkkého k a měkkého g, jejichž výslovnost je blízka [t'] a [d']; v makedonštině se zaznamenávají písmeny *ќ, ѓ*, v transliteraci do latinky pak *k', g'* nebo *t', d'*, event. před samohláskou i spřežkami *kj, gj*
- љ > ol (o) (př. *волк /сонце/* „vlk /slunce/“)
- ztráta l epentetického (př. *земја* „země“)
- ztráta hlásky [ch] (př. *леб* „chléb“)
- ztráta pádových koncovek pro vyjadřování pádových vztahů a jejich nahrazení analytickým, předložkovým vyjadřováním
- ztráta infinitivu (základní tvar slovesa je proto tvar pro 3. os. sg. indik. prez.), ve spojeních např. s modálním nebo fázovým slovesem se uplatňuje tzv. da-konstrukce (částice da + indik. prez.)
- vyjadřování kategorie určenosti pomocí určitého členu v postpozitivním postavení (na rozdíl od spis. bulh. tři typy – t-člen, v-člen a n-člen; formy u podstatných jmen – sg.: m. -ot, -ov, -on, f. -ta, -va, -na, n. -to, -vo, -no; pl.: m.+f. -te, -ve, -ne, n. -ta, -va, -na)
- aglutinační vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii pomocí formantů (prefixů) *po-* a *naj-*
- vyjadřování budoucího času pomocí částice *ќе* + indikativu přítomnosti

16 **Zuzana Topoliňská** je ovšem klasifikuje jako explozivny (Maldžijeva – Topolinjska – Đukanović – Piper, 2009, s. 243).

- značně bohatý temporální systém zahrnující kromě přítomnosti a futura dále futurum II (f. exactum), minulé futurum (f. praeteriti), perfektum, plusquamperfektum (antepreteritum) a prosté minulé časy aorist a imperfektum
- zdvojování předmětu – substantivum nebo přízvučný tvar zájmena + nepřízvučný tvar zájmena
- krátké tvary zájmen jsou často proklitické (př. *мы викам* „říkám mu“).

Stejně jako bulharštinu i makedonštinu tyto hláskové a mluvnické rysy odlišují od ostatních (jiho)slovanských jazyků a přibližují ji naopak k sousedním neslovanským, ale navzájem rovněž geneticky odlišným jazykům: albánštině, řečtině a rumunštině. Makedonština s bulharštinou a třemi výše uvedenými dalšími balkánskými jazyky tvoří tzv. **balkánský jazykový svaz**.

Ve slovní zásobě makedonštiny je vrstva turcismů a grecismů v zásadě totožná se stavem v bulharštině. Mnohé turcismy jsou ale v současnosti už stylově příznakové. Kulturně-politická situace po roce 1918 způsobila pronikání řady slov srbských, období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

SRBOCHORVATŠTINA (též SRBOCHARVÁTŠTINA) (srbština, chorvatština, bosenština, černohorština)

§ 4.3. V přehledu jihoslovanských jazyků nyní pokračujeme **severozápadní podskupinou**.

§ 4.3.1. Tato podskupina obsahuje nejpočetnější a územně nejrozsáhlejší jihoslovanský jazyk, **srbochorvatštinu**. Tímto lingvonymem se až do první poloviny 90. let 20. století označoval společný spisovný jazyk Srbů, Chorvatů, Bosňáků a Černohorců, resp. úřední jazyk v bývalých jugoslávských republikách Srbsku, Chorvatsku, Bosně a Hercegovině a Černé Hoře. Z hlediska současného počtu obyvatel by dnes měla asi 15 mil. rodilých mluvčích, obývajících prostor o rozloze přibližně 200 tis. km². Snaha sjednotit jazyk Srbů a Chorvatů úzce souvisí s romantickými představami během národněintegračních procesů na Balkáně, především pak s činností tzv. **ilyristů** v čele s **Ljudevitem GAJEM** (1809–1872). Národně ideologicky uvědomělí představitelé obou zmíněných národů tuto snahu společně poprvé deklarovali na neformální schůzce ve Vídni roku 1850. Bylo to v době, kdy jak Srbové, tak Chorvati hledali moderní a jednotnou tvář pro svůj spisovný jazyk. Spisovný jazyk Srbů měl do té doby podobu směsi církevní slovanštiny s ruskými a srbskými prvky a se skutečnou, živou mluvenou srbštinou neměl mnoho společného,

ač se jí pomalu přibližoval. Až radikální reforma **Vuka Stefanoviće KARADŽIĆE** (1787–1864) tento stav změnila. Vukova zásada „piš, jak mluvíš“¹⁷ dlouho narážela na odpor zejména konzervativní srbské pravoslavné církve a inteligence z řad jihouherských Srbů, kteří v jeho reformních snahách viděli útok na kulturní tradice Srbů a vulgarizaci jazyka. Oporu pro svou reformu hledal Vuk v lidové poezii, v níž viděl ryzí národní srbštinu, tedy to, co se mělo stát – v souladu s romantickými představami tehdejší doby – základem pro novodobý srbský spisovný jazyk, přístupný širokým národním masám. Za základ pro svou novou srbštinu zvolil takové nářečí, které bylo nejrozšířenější, tj. novoštokavské ijekavské nářečí původně na pomezí východní Hercegoviny a severo-západní Černé Hory.

Poznámka k nářeční situaci centrálního jihoslovanského diasystému, tj. srbochorvatského jazykového prostoru: Základní nářeční dělení srbochorvatského jazykového území sleduje výskyt různých tázacích zájmen, odpovídajících českému *co?* – jejich podoba je buďto *što?/šta?*, nebo *ča?*, nebo *kaj?*; podle toho rozlišujeme *štokavská*, *čakavská* a *kajkavská* nářečí. Novoštokavská nářečí jsou základem jak pro spisovnou srbštinu, tak i pro chorvatštinu, v 90. letech minulého století oficiálně deklarovanou bosenštinu a také v roce 2007 ústavně zakotvenou černohorštinu. Jejich další dělení je podle střídnice za praslovanskou samohlásku *jaʹ* (Ѣ) – buď hovoříme o *ekavské*, *(i)jekavské* nebo *ikavské* podobě (modely: *mleko – dete – pevati x mljeko – dijete – pjevati x mliko – dite – pivati*). Štokavská nářečí, kterými hovoří Chorvati a Bosňáci, jsou přitom buď ijekavská nebo ikavská (ekavská pouze okrajově v severní Slavonii), štokavská nářečí, kterými hovoří Srbové, jsou ekavská nebo ijekavská. Černohorci hovoří pouze ijekavskou štokavštinou. Z toho plyne, že v žádném případě nelze zjednodušeně tvrdit, že pro rozlišení chorvatštiny od srbštiny je příznakový pouze výskyt ijekavské výslovnosti. Spíše by se dalo říci, že naopak ekavština je zřetelný příznak spisovné srbštiny (tzv. bělehradsko-novosadské normy). Čakavská nářečí mají rovněž ekavskou, jekavskou nebo ikavskou variantu a jsou výhradně chorvatská; kajkavská nářečí jsou pouze ekavská, takže tato okolnost není pro jejich další klasifikaci určující, a jsou rovněž výhradně chorvatská, byť svým charakterem organicky propojují prostor chorvatského národního jazyka se slovinským. Pokud jde o spisovné varianty, tak spisovná chorvatština je důsledně ijekavská, stejně tak i spisovná bosenština a poslední deklarovaná spisovná černohorština (jejíž ijekavizace je ze všech jmenovaných standardizovaných podob nejdůslednější – srov. např. plurálovou koncovku dativu, lokálu a instrumentálu adjektiv *-ijem* oproti chorv./bos./srb. *-im*). Spisovná srbština může mít ekavskou nebo ijekavskou podobu, prestižnější je ovšem ekavština, což historicky souvisí s tím, že toto nářečí je nejrozšířenější ve vlastním Srbsku, včetně hlavního města Bělehradu a na něj navazující kulturně i hospodářsky nejrozvinutější části Srbska Vojvodiny.

17 Převzatá ovšem od německého lingvisty **Johanna Christopha Adelunga**, který ji zastává ve svém troj-svazkovém díle *Mithridates oder allgemeine Sprachenkunde* (Berlin, 1806–17).

Pro spisovnou srbochorvatštinu coby polycentrický standardní jazyk, který dnes představuje tři až čtyři národní varianty, jsou i přes tuto variantnost charakteristické následující gramatické jevy:

- přízvuk melodický, omezeně volný (nevyskytuje se na poslední slabice, tj. ultimě) a pohyblivý – kombinací tónové a kvantitativní složky se vytvářejí čtyři typy přízvuku: 1. krátký klesavý – př. *māma* „máma“, 2. krátký stoupavý – př. *nōga* „noha“, 3. dlouhý klesavý – př. *dān* „den“ a 4. dlouhý stoupavý – př. *tāma* „tma“
- výskyt vokalické kvantity i v nepřízvučných (postpřízvučných) pozicích – př. *ūzēti* „vzít“
- tj/kt, dj > č, ě (př. *sveća/noć, međa* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e v srbské spisovné normě ekavské (př. *sneg* „sníh“), ě > (i) je v ijekavské spisovné normě srbské, černohorské, bosenské a chorvatské (př. *snijeg/snjegovi* „sníh/sněhy“)
- střídnice za jery v silných pozicích: њ, њ > a (př. *dan, san* „den, sen“)
- střídnice za nosovky: ę, ę > e, u (př. *pet, ruka* „pět, ruka“)
- ǫ > u (př. *vuk* „vlk“)
- l epentetické zachováno (př. *zemlja* „země“)
- typická vokalická alternace o – l (př. *orao – orla* „orel – orla“, *kupio – kupila* „koupil – koupila“)
- nejednotný výskyt hlásky [ch] (tj. fonému /h/) – především tvůrci bosenské normy se snaží o vyšší frekvenci tohoto fonému (př. *lako*, ale bos. *lahko* „lehce“, srb. *kafa*, chorv. *kava*, ale bos. *kahva* „káva“)
- rozšířený pádový synkretismus (tj. jedna koncovka označuje dva nebo více pádů)
- infinitiv v některých konstrukcích, např. s modálním nebo fázovým slovesem nahrazován tzv. da-konstrukcí (částice da + indik. prez.) – směrem na východ je výskyt tohoto jevu častější
- aglutinačně-syntetické vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii – komparativ se tvoří pomocí sufixů, superlativ aglutinačně připojením formantu *naj-* ke komparativu
- vyjadřování budoucího času pomocí enklitických tvarů slovesa *ht(j)eti* + infinitivu, řidčeji *ht(j)eti* + da + indikativu přítomnosti (takto především v srbské a černohorské normě)
- temporální systém zahrnuje kromě přítomnosti a futura též futurum II (f. exactum), perfektum, plusquamperfektum (antepreteritum) a prosté minulé časy aorist a imperfektum, které však dnes už mají spíše knižní charakter.

Specifikem spisovné normy srbochorvatštiny je její digrafie – chorvatská norma používá výhradně latinku, bosenská norma v podstatě pouze latinku, třebaže formálně připouští i cyrilici, černohorská norma má ústavně zaručenou rovnoprávnost latinky a cyrilice v úředním styku, srbská norma ústavně preferuje cyrilici, latinku povoluje v úředním styku používat jen v zákonem stanovených případech, v neoficiální komunikaci je ovšem přípustné vyjadřovat se oběma písmi bez omezení.¹⁸ Grafické systémy všech čtyř národních variant srbochorvatštiny jsou z hlediska grafémů a jejich vztahu k příslušným fonémům jednotné (určité rozdíly lze přirozeně pozorovat v pravopisných normách), pouze radikální skupina zastánců samostatnosti černohorštiny zavedla do svého pravopisu tři nové znaky *ś, ź, ʒ* (v cyr. *ć, ʒ', s*) označující tři jimi nově standardizované fonémy [ś], [ź], [dz].

Ve slovní zásobě srbochorvatštiny existují výraznější rozdíly mezi stavem v prostředí tradičně římskokatolickém, pravoslavném a muslimském. Vyskytuje se v ní poměrně mnoho slov přejatých z turečtiny, avšak nikoliv v takové míře jako v bulharštině nebo makedonštině. Nejvíce aktivních, resp. stylově neutrálních turcismů, ale i dalších orientalismů přirozeně vykazuje bosenská standardní norma, což je v souladu s jazykovou politikou jejích současných tvůrců. Mnohé turcismy jsou už dnes výrazně stylově příznakové. Srbochorvatština přejímala také z řečtiny a latiny, mnohá slova vykazují v srbské normě stopy přejetí z řeckého prostředí, kdežto v chorvatské z latinského prostředí (srb. *Vavilon, Kípar, Vizantija* x chorv. *Babilon, Cipar, Bizant* „Babylón, Kypr, Byzanc“). V chorvatském prostředí se díky historickým kontaktům Chorvatů s okolními etniky nachází rovněž řada přejímek z němčiny, maďarštiny a italštiny, v menší míře též z češtiny. Do srbštiny pronikaly od první poloviny 18. století četné rusismy, jejich nové pronikání do srbochorvatštiny po druhé světové válce v období nastolování komunistického režimu mělo charakter přisunu ideologizovaného komunistického výraziva. Období posledního čtvrtstoletí je pak pro všechny varianty srbochorvatštiny ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.). Výraznější preskriptivistické až puristické tendence ostře vystupující proti anglicismům (možná lépe angloamerikanismům) jsou patrné hlavně v chorvatském prostředí, vlna revitalizace mnohdy už zastaralých orientalismů je charakteristická pro jazykovou politiku promotérů bosenského jazyka.

18 O problematickém vztahu cyrilice a latinky tam, kde jsou oba grafické systémy v konkurenci, pojednává **Jelica Stojanovićová** (Stojanović, 2011, s. 65–101) – kriticky popisuje faktické protežování latinky na úkor cyrilice především v Černé Hoře po dosažení státní samostatnosti.

SLOVINŠTINA

§ 4.3.2. Pro spisovnou *slovinštinu* jsou charakteristické následující gramatické jevy:

- přízvuk dvojí – melodický, charakterizovaný rozličnou výškou tónu, anebo dynamický, charakterizovaný důrazem. Jak melodický, tak dynamický přízvuk může být krátký nebo dlouhý, z hlediska stálosti je volný a pohyblivý. Rozlišují se tři typy slovinského přízvuku: 1. akut, který označuje dlouhé a/i/u a dlouhé úzké e/o (melodický akut pak navíc představuje nízký tón) – př. *tújka* „cizinka“, 2. cirkumflex, který označuje dlouhé široké e/o (melodický cirkumflex pak navíc představuje vysoký tón) – př. *môst* „most“, a 3. brevis, který označuje krátké a/i/u a krátké široké e/o (melodický brevis pak navíc představuje nízký tón) – př. *meglà* „mlha“. Výslovnost polovokálu [ə] je vždy krátká. Za prestižnější se považuje melodický přízvuk, který je běžný mj. i v oblasti hlavního města Lublaně, tedy v společensko-politickém a kulturním centru dnešního Slovinska
- redukováná výslovnost nepřízvučných vokálů
- tj/kt, dj > č, j (př. *sveča/noč*, *meja* „svíce/noc, mez“)
- střídnice za jať: ě > e (př. *sneg* „sníh“)
- střídnice za jery v dlouhé přízvučné slabice: њ, њ > a (př. *dan* „den“), v krátké њ, њ > redukovaný vokál [ə] zapisovaný e (př. *pes*, *sen* „pes, sen“)
- střídnice za nosovky: ę, ę > e, o (př. *pet*, *roka* „pět, ruka“)
- ɾ > (e)r [ər] (př. *krv*, *koper* „krev, kopr“)
- ĺ > ol [oũ] (př. *volk* „vlk“)
- l epentetické zachováno (př. *zemlja* „země“)
- bohatý systém samohlásek – kromě [a], [i], [u] a polovokalického [ə] má spisovná slovinština ještě dvojí e (úzké [e] a široké [ê]) a dvojí o (úzké [o] a široké [ô])
- tzv. rotacismus (př. *kdor*, *kar*, *morem*, *moram* „jenž, což, můžu, musím“)
- systém tří čísel – jednotného (singulár), dvojného (duál) a množného (plurál)
- zachování formy supina v konstrukcích s modálním slovesem nebo slovesem pohybu – př. *gremo kupit*, *moram pogledat* „jdeme koupit, musím se podívat“ (dnes už je to ovšem jev knižní)
- aglutinačně-syntetické vyjadřování komparativu a superlativu u adjektiv a adverbii – komparativ se tvoří pomocí sufixů, superlativ aglutinačně připojením formantu *naj-* ke komparativu
- vyjadřování budoucího času na rozdíl od ostatních jihoslovanských jazyků pomocí enklitických futurálních tvarů slovesa *biti* + příčestí minulého (l-ového), čímž stojí slovinština blíže západoslovanským jazykům
- temporální systém je výrazně zjednodušený, vyjadřuje pouze tři základní formy: prézens, futurum a préteritum (perfektum), což slovinštinu rovněž řadí typologicky k západoslovanským jazykům.

Ve slovní zásobě slovinštiny je patrný především výrazný vliv němčiny, což ji odlišuje od ostatních jihoslovanských jazyků. Období posledního čtvrtstoletí je pak ve znamení vysoké frekvence přejímání slov z angličtiny (oblast ekonomiky, politiky, nových technologií apod.).

Periodizace vývoje současných spisovných jazyků na slovanském jihu

§ 4.4. K vytvoření celkového obrazu o vývoji toho kterého spisovného jazyka slouží tzv. **periodizace vývoje spisovného jazyka**. Ta odráží období nebo etapy či fáze, které lze nějakým způsobem jednotně charakterizovat, v nichž probíhala nějaká specifická, často koncepční a cílevědomá činnost. Jednotlivá větší období lze dělit na obsahově užší a časově kratší fáze. V periodizaci vývoje jihoslovanských spisovných jazyků lze spatřovat dělení na období předstandardní (starší fáze vývoje, většinou do 18. století) a období procesu standardizace a dotvořeného standardního jazyka, které na něj navazuje a jehož vrcholná fáze bývá většinou spjata s tzv. národněobrozovacím procesem. V následujících periodizacích bulharštiny, makedonštiny, srbštiny, chorvatštiny, bosenštiny a slovinštiny přináším přehled období tak, jak je vymezují samotní domácí badatelé (zdroj je uveden v poznámce pod čarou):

§ 4.4.1. Periodizace vývoje spisovné bulharštiny¹⁹

I. starobulharské období (9. až 12. století)

- období vzniku a normativizace starobulharštiny na základě široké nářeční báze;

I.1. cyrilometodějský spisovný jazyk (od pol. 9. stol. do konce 9. stol.)

- spisovný útvar vytvořený Konstantinem-Cyrylem na základě soluňského, tj. typologicky východobulharského dialektu a doplněný chybějící slovní zásobou na základě překladů řeckých náboženských knih;

I.2. moravsko-panonské období (od pol. 9. stol. do konce 9. stol.)

- dotvoření cyrilometodějského jazyka na Velké Moravě a v Panonii za

19 Periodizace provedena dle **Dory Ivanovové-Mirčevové** (Ivanova-Mirčeva – Charalampiev, 1999, s. 229n.), **Rusina Rusinova** (1999, s. 44–46 – především fáze novobulharského jazyka) a *Encyklopedie současného bulharského jazyka* (Енциклопедия..., 2000, s. 55–57 – příslušnou stať napsal **Ivan Charalampiev**); podfáze VI. období jsou vlastním návrhem autora tohoto textu.

Metodějova působení coby arcibiskupa moravsko-panonského (velkomoravské literární středisko);

I.3. vlastní starobulharské období (konec 9. stol. až 12. stol.)

- obohacení jazyka v mateřském bulharském prostředí na bázi východobulharských nářečí v Plisce a Preslavi (plisecko-preslavské literární středisko), resp. západobulharských nářečí v Ochridu (ochridské literární středisko); tzv. zlatý věk bulharského písemnictví;

II. středobulharské období (12. až 17. stol.)

- období dalšího rozvoje a stylové diferenciacie bulharského spisovného jazyka;

II.1. tzv. středobulharský spisovný jazyk (12. až 15. stol.)

II.1.1. trnovský typ (13.–15. stol.)

- střediska písemnictví – trnovská literární škola a bulharské kláštery na Athosu; snaha o zachování původní, starobulharské podoby spisovné normy, resp. návratu k ní; spisovný jazyk nabývá charakteru třetího klasického jazyka ve středověké Evropě – vedle latiny a řečtiny; zachován je jeho syntetický charakter, kdežto mluvená bulharština už jeví zřetelné formy analytismu, tj. vazba mezi mluveným a spisovným jazykem je porušena;

II.1.2. netrnovský typ (12.–15. stol.)

- spisovná norma se pomalu mění, když obezřetně připouští nové, analytické strukturní rysy, které se rozvinuly v mluvené bulharštině; vazba mezi mluveným a spisovným jazykem je zachována;

II.2. spisovná bulharština tradiční (15. až 17. stol.), nazývaná též srbsko-bulharská redakce církevní slovanštiny

- paralelně se používají oba předchozí typy spisovné bulharštiny, jež se navzájem ovlivňují, pravopis je beznosovkový; převládají rysy syntetické, analytické se objevují jen sporadicky; spisovná norma je nestálá;

III. předobrozené období (17. až pol. 18. stol.)

- jazyk novobulharských damaskinů; počátek novobulharského spisovného jazyka, kontinuálně navazujícího na tradiční bulharský spisovný jazyk; základním strukturním rysem je analytismus, vazba s mluveným jazykem je přímá;

IV. období národního obrození (od 2. pol. 18. stol. do osvobození /1878/)

- formování a relativní stabilizace bulharského spisovného jazyka;

IV.1. první projevy národního novobulharského spisovného jazyka (1762–1824)

- smíšený charakter textů tohoto období – církevní slovanština je v různé míře obohacovaná nářečními prvky oblasti, z níž příslušný tvůrce pochází; etapa je ohraničená *Historií slovanskobulharskou* (1762) Paisije Chilendarského a *Slabikářem* (1824) Petra Berona;

IV.2. počátky standardizace a kodifikace současné spisovné bulharštiny (od 1824 do pol. 19. stol.)

- období cílevědomé činnosti směřující k nějaké formě celonárodního bulharského spisovného jazyka – konkurence tří koncepcí: novobulharské, slavjanobulharské a církevněslovanské;

IV.3. fáze rozvinuté standardizace a kodifikace současné spisovné bulharštiny (od pol. 19. stol. do osvobození /1878/)

- nářeční báze pro moderní spisovnou bulharštinu je v zásadě zřejmá (trnovský typ východobulharských nářečí), probíhají diskuse okolo stabilizace spisovné normy, míry účasti západobulharských nářečních elementů na spisovné normě a okolo pravopisných otázek (trnovský pravopis, plovdivský pravopis, návrhy Marina Drinova a Ljubena Karavelova);

V. období bulharské monarchie (od osvobození /1878/ do pol. 20. stol.)

V.1. dovršení standardizace a kodifikace současné spisovné bulharštiny (od osvobození /1878/ do konce 19. stol.)

- postupná stabilizace normy v novém politickém rámci samostatného Bulharska; částečná demokratizace pravopisné normy;

V.2. další rozvoj a obohacování současné spisovné bulharštiny (1. pol. 20. stol.)

- pokračování procesu stabilizace normy; návrat složitého archaického pravopisu souvisící s politickým vývojem v zemi;

VI. období bulharské republiky (od pol. 20. stol. do současnosti)

VI.1. současný rozvoj spisovné bulharštiny (od pol. 20. stol. do pádu komunismu /1990/)

- konečná demokratizace pravopisu, upevňování normy, příliv rusismů do lexika, syntaxe i morfologie;

VI.2. nejnovější rozvoj spisovné bulharštiny (od pádu komunismu do současnosti)

- kolísání spisovné normy, příliv anglicismů především do lexika; spory o některá pravopisná řešení.

§ 4.4.2. Periodizace vývoje spisovné makedonštiny²⁰

I. období kanonické (2. pol. 9. až pol. 11. stol.)

- období nejstarších středověkých slovanských písemných památek;

II. období makedonské redakce církevní slovanštiny (2. pol. 11. až pol. 13. stol.)

- nové texty náboženského charakteru; prepisování kanonických textů; změny v pravopisu, morfologii a syntaxi; většina těchto textů je spojena s ochridskou literární školou;

III. období církevní slovanštiny smíšeného makedonsko-srbského typu (konec 13. až 15. stol.)

- 13. až 15. století postupná změna struktury makedonského jazyka, přechod od syntetismu k analytismu (dovršení v 15. století); průnik srbské varianty církevněslovanského jazyka ze severu;

IV. období počátků makedonského spisovného jazyka (16. a 17. stol.)

- damaskinská literatura; jazyk damaskinů se výrazně liší od tradičního spisovného jazyka vycházejícího z církevněslovanské báze;

V. období pronikání církevní slovanštiny ruské redakce (18. stol.)

- vlivem šíření tištěných knih z Ruska dochází k rozšíření ruské varianty církevní slovanštiny;

VI. období koexistence církevní slovanštiny a lidového jazyka (1. pol. 19. stol.)

- koexistence dvou jazykových variet – lidového jazyka s multidialektickou bází (nižší styl) a církevní slovanštiny smíšeného rusko-srbsko-makedonského typu (vyšší styl);

²⁰ Periodizace provedena dle Ljudmila Stojanova (2007, s. 229–235).

VII. období hledání báze pro moderní makedonský spisovný jazyk (2. pol. 19. stol.)

- konkurence dvou směrů dalšího vývoje standardizace spisovné makedonštiny: slavjanofilského (ruskocírkevněslovanská báze s prvky tradičního makedonského „nosovkového“ písemnictví, resp. ruská spisovná báze s prvky makedonského lidového jazyka, event. konstruování společného jihoslovanského spisovného jazyka na bázi jazyka Slovanů osmanské říše /Makedonců, Bulharů, Srbů/ s větší či menší účastí makedonského jazyka) a makedonistického (zjednodušení tradičního pravopisu a konstrukce samostatného makedonského spisovného jazyka);

VIII. první pokus o standardizaci současného makedonského jazyka (poč. 20. stol.)

- Krste Misirkov a jeho brožura *O makedonských záležitostech* (1903) – program vytvoření makedonské spisovné normy postavené na centrálních dialektech západní nářeční skupiny;

IX. závěrečná fáze standardizace současného makedonského spisovného jazyka (1944–1990)

- kodifikace spisovné makedonštiny v letech 1944 a 1945; Blaže Koneski a jeho kodifikační činnost;

X. období současného makedonského standardního jazyka (po roce 1990)

- makedonština v samostatné Makedonské republice.

§ 4.4.3. Periodizace vývoje spisovné srbštiny²¹

I. srbskoslovanské období (od konce 12. do pol. 18. stol.)

- období diglosie – diferenciacie užívání církevní slovanštiny srbské redakce = srbskoslovanského jazyka v liturgii a jiných prestižních sférách komunikace, pronikání lidových prvků do textů právně-administrativního charakteru;

II.1. církevní slovanština srbské redakce zetsko-chlumského typu (konec 12. a 13. stol.)

- archaický pravopis nejstarších textů z konce 12. a ze 13. století z prostoru Zety, Chlumu a Bosny; navazuje na starší písemnictví psané hlaholicí;

21 Periodizace provedena dle Najdy Ivanovové (Ivanova, 2000, s. 47).

II.2. církevní slovanština srbské redakce rašského typu (13. a 14. stol.)

- modernizovaný pravopis z počátku 13. století z prostoru Rašky, tedy centra středověkého srbského státu; navazuje na starší písemnictví psané cyrilicí;

II.3. církevní slovanština srbské redakce resavského typu (od pol. 14. do 1. třetiny 15. stol.)

- reformovaný pravopis ovlivněný zásadami bulharské trnovské školy z doby srbské despotoviny a spjatý s klášterem Manasija; snaha o návrat ke stavu před rašskou modernizací;

II.4. církevní slovanština srbské redakce pozdního typu (od 15. do pol. 18. stol.)

II. ruskoslovanské období (od 30. let 18. stol. do konce 18. stol.)

- opouštění srbskoslovanské tradice a zavedení ruské redakce církevní slovanštiny = ruskoslovanského jazyka do náboženské i světské sféry; pronikání občanské cyrilice z Ruska;

III. slavenosrbské období (od 2. pol. 18. stol. do cca pol. 19. stol.)

- obtížná srozumitelnost ruskoslovanského typu spisovného jazyka vedla k spontánnímu procesu jeho srbizace; výsledný smíšený typ spisovného jazyka se nazývá slavenosrbský; jeho další vývoj směřuje stále více k přibližování se mluvenému jazyku vojvodinských Srbů;

IV. období formování moderního srbského spisovného jazyka (od konce 1. čtvrtiny 19. stol. do 70.–80. let 19. stol.)

- formování moderního srbského jazykového standardu založeného striktně na lidové srbštině – přesněji na jednom, nejrozšířenějším srbském nářečí („jižním“, tj. ijekavském, moderní terminologií řečeno východohercegovském novoštokavském dialektu); radikální přechod od slavenosrbského jazyka k moderní srbské spisovné normě a s ním spjatá reforma pravopisu (etymologický slavenosrbský > foneticko-fonologický Vukův) a cyrilice (zjednodušení systému, zásada 1 grafém = 1 foném) spojeny s usilovnou činností Vuka Stefanoviće Karadžiče, Đury Daničića a jejich pokračovatelů;

V. ekavizace spisovné srbštiny (konec 19. stol.)

- vlivem tzv. bělehradsko-novosadského jazykově-literárního stylu dochází ke korekci spisovné normy srbštiny – ijekavská norma V. Karadžiče v nejvýraznějších srbských

politicko-kulturních centrech ustupuje a nahrazuje ji norma ekavská (vlastní šumadijsko-vojvodinským nářečím tehdejšího centrálního a severního Srbska a Vojvodiny);

VI. první etapa srbochorvatštiny, tj. společného spisovného jazyka Srbů a Chorvatů (od poč. 20. stol. do druhé světové války)

- období hledání společné spisovné normy s Chorvaty, otázka digrafie (latinka vers. cyrilice), sladování pravopisu, anketa Jovana Skerliće (1913); jazyková politika v královské Jugoslávii;

VII. druhá etapa srbochorvatštiny (od druhé světové války do rozpadu SFRJ)

VII.1. období jazykové konvergence (1945–1967)

- jazyková politika AVNOJ; anketa Letopisu Matice srbské o jazykových otázkách a z ní plynoucí tzv. novosadská dohoda (1954), srbochorvatština jako polycentrický jazyk s dvěma rovnoprávnými standardními variantami – východní (ekavskou) a západní (ijekavskou); rovnoprávnost latinky a cyrilice; tzv. novosadský pravopis (1960);

VII.2. období jazykové divergence (1967–1990)

- šestisvazkový slovník spisovné srbochorvatštiny a jeho nedokončení na chorvatské straně, ústavní články akcentující chorvatskou jazykovou suverenitu a zpřesňující charakterizaci jazyka v dalších „srbochorvatských“ republikách jugoslávské federace (1974);

VIII. současný srbský spisovný jazyk v rámci Srbska, Černé Hory a Bosny a Hercegoviny (od roku 1990 do současnosti)

- otázky grafické (cyrilice vers. latinka) a fonetické variantnosti (ekavská vers. ijekavská spisovná norma); černo-horský jazykový separatismus; pravopisné problémy; hledání přístupu a vztahu k dalším postsrbochorvatským jazykům (chorvatštině, bosenshtině, popř. černo-horštině), *Slovo o srbském jazyce* (1998).

§ 4.4.4. Periodizace vývoje spisovné chorvatštiny²²

I. chorvatskohlaholské období (od konce 9. do konce 15. stol.)

- období středověké hlaholské literatury, která je přímým duchovním cyrilometodějským dědictvím a též latinské literatury (tzv. zlatý věk chorvatskohlaholského písemnictví); užívá se církevní slovanština chorvatské redakce, do textů neliturgického charakteru pronikají čakavské nářeční prvky; v polovině 12. století proniká z jihovýchodu do Bosny a Dalmácie cyrilice a vytváří se její specifický západní typ – bosančica; ve 14. století začíná do chorvatských zemí pronikat latinka; tak se vytváří specifická chorvatská situace souběžného užívání tří grafických systémů;

II. období vzniku a rozvoje regionální literární tvorby (16. stol.)

- hlaholská církevněslovanská tradice se stále více omezuje jak teritoriálně (Istrie, Kvarner a přilehlé oblasti), tak i funkčně (pouze na sféru náboženskou); období znamená vznik a rozvoj regionální literární tvorby jak v čakavském, tak i v kajkavském, ale i štokavském nářečí; formování dvou literárních komplexů – jihovýchodního (jihočakavsko-štokavského, především ikavského, v Dubrovniku pak štokavského ijekavského) a severozápadního (severočakavsko-kajkavského, především ekavského, méně ikavského); reformační činnost a s ní spjaté používání nářečně smíšeného typu jazyka a všech tří chorvatských písem: hlaholice, cyrilice i latinky; objevují se západoevropské vlivy – latinská poezie, petrarkismus, renesance;

III. období vzniku a rozvoje nových regionálních jazyků a literatur (17. až pol. 18. stol.)

- vznik regionální literatury v dalších oblastech; převaha štokavského typu na jihovýchodě; dochází k úpadku čakavštiny ve funkci spisovného útvaru, mizení západní cyrilice (bosančice) v první pol. 18. stol.; hybridní čakavsko-kajkavsko-štokavská literatura tzv. ozaljského literárního okruhu; sílení kajkavského spisovného útvaru; rozvoj novoštokavštiny na jihu; sílení vzájemných vazeb uvnitř samotných komplexů i mezi nimi; integrační myšlenky o chorvatském jazyce a pokusy o reformu grafického systému;

²² Periodizace provedena dle publikací Najdy Ivanovové (Ivanova, 2000, s. 112n.), Barbary Oczkové (2010, s. 54–56) a Dalibora Brozoviće (2008).

IV. první etapa standardizace moderního chorvatského spisovného jazyka (1750–1830)

- formování ikavského a ijekavského novoštokavského spisovného typu jako jediného v jihovýchodním komplexu a počátek jeho standardizace; rychlé formování kajkavského spisovného typu v severozápadním komplexu, nízký stupeň jeho standardizace, avšak relativně stabilní ortografie; jihovýchodní typ postupně proniká i na severozápad; latinka se stává jediným používaným grafickým systémem i na jihovýchodě, vědomý proces konvergence v oblasti pravopisu a grafiky; rozvoj funkčních stylů jazyka v rámci obou komplexů; řada lexikografických a gramatických příruček;

V. druhá etapa standardizace moderního chorvatského spisovného jazyka (od 1830 až do konce 19. stol.)

V.1. období ilyrského hnutí (1830–1850)

- období ilyrského hnutí jako specifické formy chorvatského národního obrození; připojení severozápadního (kajkavského) komplexu k jihovýchodnímu (štokavskému); celochorvatská pravopisná reforma stavící na fonologickém pravopisu; snaha o jazykové sblížení a postupné sjednocení s ostatními „Ilyry“ (Srby nebo Slovinci) je neúspěšná; tvůrci chorvatského („ilyrského“) standardu vyjadřují toleranci k literární tradici neštokavských oblastí; ikavsko-ijekavská dichotomie; tzv. vídeňská literární dohoda (1850) ilyristů a Vuka Karadžiće jako symbol pokusů o chorvatsko-srbské jazykové a literární sjednocení;

V.2. závěrečná fáze procesu standardizace současného chorvatského spisovného jazyka (2. pol. 19. stol.)

- konkurence tří filologických škol (záhřebské, zadarské a rijecké) a tří pohledů na další vývoj standardizace spisovné chorvatštiny (ijekavskoštokavský s tolerancí k jiné nářeční tradici vers. ikavskoštokavský z důrazem na jeden nářeční typ vers. archaizační multinářečně-církevněslovanský); postupná eliminace ikavskoštokavského proudu; od poslední třetiny 19. stol. sílí čtvrtý, jihoslovanský proud snažící se o jazykové a literární sjednocení se Srby (J. J. Strossmayer, Đ. Daničić a tzv. vukovci – P. Budmani, I. Broz, T. Maretić aj.); spisovný jazyk Chorvatů nakonec v důsledku úspěšné normativní činnosti vukovců konvenuje k jazykovému standardu srbskému, normovanému V. Karadžićem;

VI. první etapa srbochorvatštiny, tj. společného spisovného jazyka Chorvatů a Srbů (od poč. 20. stol. do 1941)²³

- období konsolidace společné spisovné normy, otázka digrafie (latinka vers. cyrilice), sladování pravopisu, anketa Srba J. Skerliće (1913); jazyková politika v královské Jugoslávii;

VII. chorvatský spisovný jazyk během Nezávislého státu Chorvatsko (1941–1945)

- radikální odmítnutí srbochorvatštiny ze strany tvůrců jazykové politiky v NDH; zákaz cyrilice na celém území státu; zavedení etymologického (morfologického) pravopisu; radikální purismus, kladení důrazu na rozdíly mezi chorvatštinou a srbštinou (slovník rozdílů P. Guberiny a K. Krstiče);

VIII. druhá etapa srbochorvatštiny (1945–1990)**VIII.1. období jazykové konvergence (1945 až 60. léta)**

- jazyková politika AVNOJ; anketa Letopisu Matice srbské o jazykových otázkách a z ní plynoucí tzv. novosadská dohoda (1954), srbochorvatština jako polycentrický jazyk s dvěma rovnoprávnými standardními variantami – východní (ekavskou) a západní (ijekavskou); rovnoprávnost latinky a cyrilice; tzv. novosadský pravopis (1960);

VIII.2. období jazykové divergence (60. léta až 1990)

- *Deklarace o názvu a postavení chorvatského spisovného jazyka* (1967); nedokončení šestisvazkového slovníku spisovné srbochorvatštiny na chorvatské straně; zákaz vydání *Chorvatského pravopisu* (1971) Božidara Finky, Stjepana Babiće a Milana Moguše; publikace *Standardní jazyk* (1970) Dalibora Brozoviće jako teoretický základ chorvatské jazykové suverenity; nové ústavní články tuto suverenitu vyjadřující (1974); opětovné šíření lingvonyma *chorvatský jazyk* (hrvatski jezik) namísto dosavadního *srbochorvatský jazyk* (hrvatskosrpski jezik), a to i u jazykovědných titulů;

23 B. Oczkova (2010, s. 56), citující D. Brozoviće, uvádí v rámci VI. etapy pouze celé 20. století, navíc poněkud zideologizované do obrazu neutuchajícího boje Chorvatů za jazykovou samostatnost proti všudypřítomnému srbskému jazykovému hegemonismu. Kvůli větší přehlednosti vývojových fází autor této příručky takto široké období rozdělil na kratší a ucelenější fáze, tedy VI., VII. a VIII. etapu, navíc přidal IX. etapu odrážející období po roce 1990.

IX. spisovná chorvatština v samostatné Chorvatské republice (od roku 1990 do současnosti)

- výrazný jazykový purismus; snaha vymezit se vůči spisovnému jazyku Srbů; prohlášení Ústavu pro chorvatský jazyk a jazykovědu (1995); problematika tzv. novochovatského jazyka; pravopisné spory.

§ 4.4.5. Periodizace vývoje spisovné bosenštiny²⁴

I. období středověké Bosny (11. až konec 15. stol.)

- období nejstarších hlaholských, cyrilských a latinkou psaných památek z prostoru Bosny a Chlumu; polooblá, tzv. bosenská hlaholice; západní, tzv. bosenská cyrilice (bosančica), nejstarší památka psaná bosančicí je *Humacká tabulka ze západní Hercegoviny* z přelomu 10./11. století; Miroslavovo evangelium; listina bána Kulina;

II. období osmanské (konec 15. až 2. pol. 19. stol.)

- rozvoj písemnictví v lidovém jazyce; literární tvorba v turečtině, arabštině a perštině; alhamijado literatura (slovanský jazyk psaný arabským písmem); bosenský jazyk v rámci ilyrského hnutí, resp. Vukovy koncepce; tzv. vídeňská literární dohoda (1850) a Bosna jako nepřiznaná „matice“ navrhované nářeční platformy pro budoucí společný jazyk Srbů a Chorvatů;

III. období rakousko-uherské (1878–1918)

- kulturní a jazykové obrození; prosazování lingvonyma „bosenský jazyk“ rakousko-uherskou správou pro jazyk celé Bosny a Hercegoviny; postupné prosazení latinky a vymizení tzv. arebice (tj. arabského písma);

IV. období jugoslávské (1918–1992)

- období srbochorvatského jazyka; tzv. novosadská dohoda (1954); v 70. letech se objevují debaty o bosenském jazyce; tzv. bosensko-hercegovská spisovná varieta jako podvarieta srbochorvatštiny;

V. období samostatné Bosny a Hercegoviny (po roce 1992)

- oficalizace bosenštiny jako národního jazyka Bosňáků; podstatné jazykovědné práce Senahida Haliloviće, Dževada Jahiće, Aliji Isakoviće; spor okolo pojmenování jazyka Bosňáků (*bosenský* vers. *bosňácký*) a *Charta o bosenském jazyce* (2002).

24 Periodizace provedena dle Dževada Jahiće (Jahić – Halilović – Palić, 2000, s. 43–65).

§ 4.4.6. Periodizace vývoje spisovné slovinštiny²⁵

I. období nejstarších středověkých památek (konec 10. stol. až pol. 16. stol.)

- období velmi chudé na písemné památky – ty významnější se dochovaly všehovšudy čtyři: *Frizinské zlomky* z období kolem roku 1000 a *Celovecký rukopis*, *Starogorský rukopis* a *Stičenský rukopis* z druhé poloviny 14. až druhé poloviny 15. století;

II. období reformace a protireformace (1550–1615)

- vznik a rozvoj slovinské literární tvorby; Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič;

III. období katolické (1615–1675)

- stagnace, rukopisná tvorba;

IV. období mnišské a kazatelské (1675–1750)

- barokní obnova; Janez Svetokriški;

V. období osvícenství (1750–1805)

- racionalismus, přeromantické období; regionální literatura; Marko Pohlin, Ožbalt Gutsman, Valentin Vodnik;

VI. období standardizace moderní slovinštiny (1805–1848)

- romantismus; vytváření a konsolidace normy; pravopisné boje; Jernej Kopitar, Matija Murko, Franc Metelko, Matija Čop, France Prešeren;

VII. období národní (1848–1900)

- realismus; slovinskost a slovanskost; upevňování národního směřování jazyka a literatury; Fran Miklošič, Anton Janežič, Maks Pleteršnik, Stanislav Škrabec, Fran Levec;

VIII. období moderního slovinského standardního jazyka (1900–1990)

- moderna, modernismus a postmodernismus; slovinština v královské Jugoslávii; slovinština v Titově Jugoslávii; Fran Ramovš, Jože Glonar, Anton Breznik, Jože Toporišič;

IX. období současného slovinského standardního jazyka (po roce 1990)

- slovinština v samostatné Slovinské republice.

²⁵ Periodizace provedena dle *Encyklopedie slovinského jazyka Jožeho Toporišiče* (Toporišič, 1992, s. 374n.). IX. období přidáno autorem textu.